

УДК 159.9:37.013.77

DOI:10.31339/2617-9598-2018-1(1)-74-82

Марценюк М.О.

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології,
Мукачівський державний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В РЕАЛЬНИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті розглядається питання ціннісних орієнтацій особистості. Проаналізовано зміст основних підходів у психології щодо його дослідження. Висвітлено актуальність процесу ціннісного самовизначення та становлення системи ціннісних орієнтацій у студентської молоді. Підкреслено важливість проблеми психологічної діагностики ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Розглянуто роль ціннісних орієнтацій у формуванні особистості юнацького віку. Здійснено дослідження та проаналізовано реалізація ціннісних орієнтацій особистості у реальних умовах життєдіяльності, описані пріоритети та ступені значущості ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді.*

***Ключові слова:** розвиток особистості, ціннісні орієнтації, ціннісне самовизначення, професійна діяльність, студентська молодь.*

Вступ. Інтерес до ціннісних основ окремої особистості і суспільства в цілому завжди зростав на межі епох, в кризові, переломні моменти історії людства, необхідність осмислення яких закономірно вимагала звернення до проблеми етичних цінностей. Кардинальна зміна суспільної системи, що відбулися за останнє десятиліття зміни в українському суспільстві зажадали переоцінки значущості багатьох фундаментальних цінностей.

У зв'язку з цим особливого значення набуває процес ціннісного самовизначення у студентської молоді, становлення системи ціннісних орієнтацій, яка особливо необхідна для успішної реалізації майбутньої професійної діяльності в системі «людина-людина».

Постановка проблеми. Розвиток та формування особистості – дуже складний поетапний процес, що протікає під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Ціннісна орієнтація – вибіркове ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, система установок, переконань людини, що виражається в її поведінці. Питання формування та динаміки ціннісної орієнтації особистості необхідно розглядати цілісно з поведінковою діяльністю, оскільки саме поведінка є похідною від наявної структури цінностей індивіда. Крім того, формування ціннісних орієнтацій сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль не лише у регуляції поведінки, а й у формуванні переконань, світогляду, життєвого шляху, особливо на етапі становлення професійної трудової діяльності в юнацькому віці [3; 4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінності і ціннісні орієнтації людини завжди були одним із найбільш важливих об'єктів дослідження філософії, етики, соціології та психології на всіх етапах їх становлення і розвитку як окремих галузей знання.

Питання цінностей і моралі розглядалося ще за часів античності, наприклад, Сократом і Аристотелем. Пізніше дослідженням цінностей займалися Т. Гоббс, Р.Г. Лотце, І. Кант, М.О. Лоський, В.П. Тугаринов, О.Г. Дробницький та інші.

В психології питання цінностей та ціннісної сфери особистості почали розглядатися концепціях Х. Еренфельса, К. Левіна, Е. Толмена, З. Фрейда.

Загальновідомими роботами по даній тематиці серед сучасних психологів є праці Б.Г.Анан'єва, Є.М. Белової, М.Й.Боришевського, Г.Є. Залеського, А.Г. Здравомислова, В. Б. Ольшанського, М.І.Пірен, Є.Л. Рудневої, Т.М. Семенкова, Т.М.Титаренко, Л.Л. Шпака, В.А. Ядова, М.С. Яницького та ін..

В працях Б.С. Братуся, Б.Ф.Ломова, Г.Є. Залеського, Е.І. Головахи, Г.Л. Будинайте і Т.В. Корнілової, Н.І. Непомнящей, С.С. Бубнової та ряду інших особистісні цінності розглядаються як складна ієрархічна система, яка займає місце на перетині мотиваційно-потребової сфери особистості і світоглядних структур свідомості, виконуючи функції регулятора активності людини.

Важливий вклад у вивчення цінностей особистості внесли М. Рокич, Ш. Шварц, У. Білські, що представили цінності особистості як ієрархії її переконань та описали їх формальні ознаки [6; 7].

Згодом С.С. Бубнова, на підставі концепції М. Рокича, запропонувала трирівневу ієрархічну модель системи ціннісних орієнтацій:

- цінності-ідеали, що є найбільш загальними, абстрактними (духовні –пізнавальні, естетичні, гуманістичні і соціальні – поваги, досягнення, соціальної активності);
- цінності-властивості, що закріплюються в життєдіяльності і проявляються як властивості особистості (товариськість, допитливість, активність, домінантність, тощо);
- цінності-способи поведінки, найбільш характерні засоби реалізації і закріплення цінностей-властивостей [1].

Метою нашої роботи є дослідження цільового аспекту смисложиттєвих орієнтацій, що передбачає вивчення системи життєвих цілей особистості, їх ієрархії та співвіднесення з різними сферами самореалізації студентської молоді.

Результати дослідження. Як один з елементів структури особистості, ціннісні орієнтації відіграють вирішальну роль не лише у регуляції поведінки, а й у формуванні переконань, світогляду, життєвого шляху, особливо в юнацькому віці на етапі становлення професійної трудової діяльності в студентські роки [4].

У цьому зв'язку становить інтерес концепція С.С. Бубнової, яка поряд з принципом ієрархічності виділяє принцип нелінійності системи ціннісних орієнтацій. За її словами,

«...надзвичайно важливою властивістю системи особистісних цінностей є її багатомірність, яка полягає в тому, що критерій їх ієрархії – особистісна значимість – включає в себе різні змістовні аспекти, зумовлені впливом різних типів і форм соціальних відносин» [1].

Структурний характер системи ціннісних орієнтації особистості, її багаторівневості і багатомірності визначають можливість реалізації нею цілої низки різнопланових функцій. Система ціннісних орієнтації особистості, займаючи проміжне положення між внутрішніми установками та нормами соціального середовища, між мотиваційно-потребовою сферою і системою особистісних смислів, забезпечує взаємодію цих елементів більш загальної системи «людина».

Існує багато інструментів вивчення індивідуальних цінностей особистості. Дослідження цільового аспекту смисложиттєвих орієнтацій передбачає вивчення системи життєвих цілей особистості, їх ієрархії та співвіднесення з різними сферами самореалізації. Складність дослідження життєвих цілей зумовлена тим, що ціннісні орієнтації є конструктами, які визначають загальні орієнтири.

З метою дослідження цільового аспекту смисложиттєвих орієнтацій сучасного студентства нами була обрана методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С.С. Бубнової. Перевагою даної методики є спрямованість змісту опитувальника на вивчення реалізації ціннісних орієнтацій особистості у реальних умовах життєдіяльності.

Опитувальник «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій» С.С. Бубнової дає можливість дослідити такі параметри як:

- приємне проведення часу, відпочинку;
- високе матеріальне благополуччя;
- пошук і насолода прекрасним;
- допомога і милосердя до інших людей; любов;
- пізнання нового в світі, в природі, людині; високий соціальний статус і управління людьми;
- визнання і повага людей, та управління людьми;
- соціальна активність для досягнення позитивних змін в суспільстві; спілкування;
- здоров'я.

Для реалізації мети дослідження нами було сформовано вибірку у кількості 100 студентів 3-го курсу гуманітарного та педагогічного факультетів спеціальностей «Психологія» та «Дошкільна освіта» Мукачівського державного університету. Особливістю вибірки є те, що вона складається на 100% з осіб жіночої статі.

Для більш наочного представлення отриманих результатів дослідження вони наведені в табл. 1.

Табл. 1

Середні показники проявів ціннісних орієнтацій за методикою «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій» С.С. Бубнової

Шкала	Респонденти	
	Студенти-психологи	Студенти-педагоги (Дошкільна освіта)
Приємне проведення часу, відпочинку	3,2	3,48
Високий матеріальний добробут	2,48	3,4
Пошук і насолода прекрасним	3,3	3,3
Допомога і милосердя до інших	4,46	4,04
Любов	3,7	4,76
Пізнання нового	3,84	3,84
Високий соціальний статус і правління людьми	3,64	3,88
Визнання і повага людей, вплив на оточуючих	3,52	3,94
Соціальна активність	3,16	3,48
Спілкування	4,36	3,46
Здоров'я	3,36	3,5

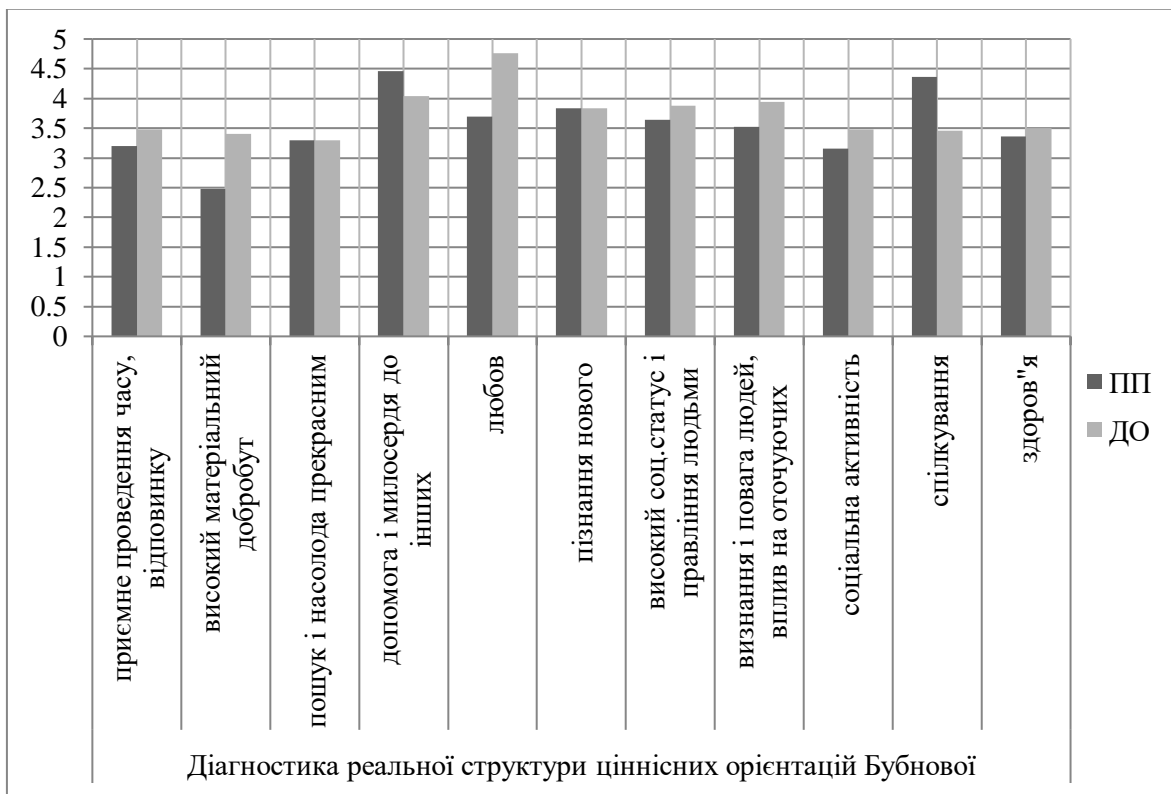

Рис. 1. Порівняльні результати, отримані за методикою «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій» С.С.Бубнової

Аналізуючи данні проведеного дослідження, можна констатувати, що отримані результати дещо відрізняються у студентів різних груп. Так, для студентів-психологів

найвищий показник був виявлений по такому параметру як «Допомога і милосердя до інших» (Хсер. = 4,46), «Спілкування» (Хсер. = 4,36) та «Пізнання нового» (Хсер. = 3,84).

Зважаючи на такий результат, можна охарактеризувати групу студентів-психологів, як таких, що спрямовані на взаємодію, спілкування, їм характерне прагнення пізнавати нове, отримувати естетичні почуття, насолоджуватися навколишнім світом, їм притаманні альтруїстичні риси. Цей факт можна охарактеризувати як позитивний. Адже, процес спілкування є однією з основних потреб та виступає важливою діяльністю людини. Термін та поняття «спілкування» вживається в психологічній літературі в різних значеннях: як обмін думками, почуттями, переживаннями, як один з видів діяльності, як взаємодія, стосунки між суб'єктами, що мають діалогічний характер тощо, іноді уособлює зміст діяльності (робота вчителя, бесіда друзів), може супроводжувати діяльність (граючись, діти спілкуються між собою) [2].

Крім взаємної спрямованості дій людей під час спілкування, найважливішою його характеристикою є те, що кожна особа у взаємодії однаковою мірою постає як суб'єкт, як особистість. В ході спілкування люди звертаються одне до одного, розраховуючи отримати розуміння, підтримку, відгук.

Оскільки, одна група досліджуваних є студентами-психологами, і саме процес спілкування для них виступає невід'ємною частиною та необхідною умовою їх майбутньої професійної діяльності. При цьому, інші притаманні для них властивості, зокрема, пізнання нового та допомога іншим, зазвичай безкорислива, також тісно пов'язані із категорією спілкування. Як бачимо, дана група наших респондентів схильні до прояву такої поведінки як альтруїзм. Так, *альтруїзм* – це один із типів соціальної поведінки, при цьому він є один із самих давніх. Зачатки альтруїстичної поведінки можна шукати ще у тваринному світі. Альтруїзм часто супроводжується почуттям жалю, співпереживання, співчуття. Частіше всього альтруїстична поведінка спостерігається серед людей, які пережили подібну ситуацію. Наприклад, діти які виростили в неповних сім'ях чи взагалі є сиротами, частіше, вже будучи дорослими, допомагають сиротам, дитячим будинкам, багатодітним сім'ям, тощо. Дана якість, також, є важливою в професії психолога, але варто до неї ставитися обережно, адже вона може завдати шкоди самій людині.

Цікавим фактом виявленим в нашому дослідженні є те, що найнижчі показники студенти-психологи показали по такій шкалі як «Високий матеріальний добробут» (Хсер. = 2,48) та «Соціальна активність» (Хсер. = 3,16). Це свідчить про те, що для даної групи респондентів не є важливим наявність хорошого матеріального положення, а також вони пасивні при проявах соціальної активності. Такий результат може бути пов'язаний з тим, що

студенти ще вчать, багато уваги приділяють навчанню і не задумуються серйозно про те, що їх чекає в майбутньому, а живуть безтурботним студентським життям.

Загальновідомо, що соціальна активність особистості – це системна соціальна якість, в якій виявляється та реалізується рівень її соціальності, тобто глибина та повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення особистості на суб'єкта суспільних відносин. Соціальна активність є вихідною соціальною якістю, що відображає цілісне, стає активне ставлення до суспільства, проблем його розвитку та визначає якісні особливості свідомості, діяльності і становища особистості. І сучасний світ вимагає від людини, громадянина прогресивної і високої активної позиції.

Аналіз результатів дослідження студентів-педагогів спеціальності «Дошкільна освіта» показав, у них більш вираженими є показники за шкалами: «Допомога і милосердя до інших» (Хсер. = 4,04), «Любов» (Хсер. = 4,76), «Визнання і повага людей, вплив на оточуючих» (Хсер. = 3,94). Як і студенти-психологи, вони прагнуть допомагати іншим, що, ймовірно, може бути пов'язано також з майбутніми професійними якостями.

Так, високий показник значення та прояву любові, свідчить про те, що вони проявляють почуття до всього, що їх стосується. Ця здатність є надзвичайно важливою, адже справжнім вихователем може бути людина, яка вміє любити і любить дітей. Адже, тільки любляча людина буде хорошим педагогом, буде із задоволенням та якісно виконувати свої професійні обов'язки, ефективно працювати, тим самим досягати висот в професії і успіхів в житті. При цьому для респондентів-педагогів є особливо важливим визнання та повага, вони прагнуть впливати на інших, адже їм подобається бути авторитетними, значимими людьми, і посідати певне місце в суспільстві. Найменш виразно проявляються у студентів-педагогів показники за шкалою «Пошук і насолода прекрасним» (Хсер. = 3,3). Як бачимо, вони не схильні до пошуків в оточуючому світі прекрасного, що може свідчити про їх більш практичну спрямованість.

Важливим для нас було проведення порівняння між двома групами нашої вибірки. Так, при порівнянні результатів груп студентів-психологів і студентів-педагогів є очевидним існування між ними значимих відмінностей. Отже, найбільш важливим для студентів-психологів є пізнання нового, допомога іншим (альтруїстична спрямованість) та процес спілкування. В той час як для групи студентів-педагогів майбутніх вихователів ДНЗ найбільш значимими є прояви любові, прагнення до визнання та управління іншими.

Спільним для всіх учасників дослідження є те, що всі вони спрямовані на допомогу та милосердя до інших, високо цінують здоров'я і прагнуть дотримуватися здорового способу життя. Цей факт є надзвичайно позитивним та прямо пов'язаний з майбутньою професійною

діяльністю студентів, оскільки така спрямованість особливо необхідна для успішної реалізації майбутньої професійної діяльності в системі «людина-людина».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Систему ціннісних орієнтації особистості, можна розглядати як підсистему більш широкої системи, що описується різними авторами як «життєвий світ людини», «образ світу», тощо, що має, в свою чергу, складний і багаторівневий характер, який формується під впливом пануючої в суспільстві системи цінностей і може змінюватися з розвитком історії.

Проведене нами дослідження цільового аспекту смисложиттєвих орієнтацій, що передбачає вивчення системи життєвих цілей особистості, їх ієрархії та співвіднесення з різними сферами самореалізації студентської молоді дозволяє розглядати найбільш значимі ціннісні орієнтації сучасного студентства у зв'язку зі специфікою їх майбутньої професійної діяльності в системі «людина-людина».

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про необхідність цілеспрямованого розвитку та актуалізації ціннісних орієнтацій як компоненту професійної стратегії ще на етапі професійного навчання в університеті.

Питання розвитку, формування та становлення особистості, зокрема її ціннісної сфери становлять інтерес широкого кола людей, і тому перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивчення динаміки ціннісних орієнтацій студентів різних курсів та молодих фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бубнова С.С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система /С.С. Бубнова // Психологический журнал – 1999. – № 5. – С. 38 – 44.
2. Кручек В.А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування: навчальний посібник /В.А.Кручек. – К.: ДАКККіМ, 2010. – 273 с.
3. Левковська Н. Динаміка ціннісних орієнтацій молоді / Н. Левковська // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 85–93.
4. Молчанова О.Б. Соціально-психологічні особливості та ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді / О.Б. Молчанова // Наукові праці / Державний гуманітарний ун-т ім. П. Могили. – 2010. – Т. 146. – С. 94–98.
5. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі / М. Пірен, О. Цілюрик // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. – 2011. – № 4. – С. 213–218.
6. Rokeach M. The Open and Closed Mind. – New York : Basic Books, 1960.
7. Schwartz S. H., Bilsky W. Toward a Universal Psychological Structure of Human Values // Journal of Personality and Social Psychology. – 1987. – Vol.58. – № 5.

REFERENCES

1. Bubnova S. S., 1999. Cennostnye orientacii lichnosti kak mnogomernaya nelinejnaya sistema [Value orientations of the personality as a multidimensional nonlinear system] Psihologicheskij zhurnal. # 5, p.38 – 44.
2. Kruchek V.A., 2010. Psihologo-pedagogichni osnovi mizhosobistisnogo spilkuvannya: navchalnij posibnik [Psychological and pedagogical bases of interpersonal communication: a manual]. K.: DAKKKiM, p. 273.
3. Levkovska N., 2006. Dinamika cinnisnih oriyentacij molodi [Dynamics of value orientations of youth]. Politichnij menedzhment, # 1, p. 85 – 93.
4. Molchanova O. B., 2010. Socialno-psihologichni osoblivosti ta cinnisni oriyentaciyi suchasnoyi studentskoyi molodi [Socio-psychological peculiarities and value orientations of modern student youth]. Derzhavnij gumanitarnij un-t im. P. Mogili, T. 146, p. 94 – 98.
5. Piren M., 2011. Cinnisni oriyentaciyi molodi v ukrayinskomu suspilstvi na suchasnomu etapi [Valuable orientations of youth in Ukrainian society at the present stage]. Osvita regionu. Politologiya, psihologiya, komunikaciyi, # 4, p. 213 – 218.
6. Rokeach M., 1960. The Open and Closed Mind, New York: Basic Books.
7. Schwartz S. H., Bilsky W. 1987. Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. Journal of Personality and Social Psychology, Vol.58, #5.

***Аннотация.** В статье рассматривается вопрос ценностных ориентаций личности. Проанализировано содержание основных подходов в психологии относительно его исследования. Освещается актуальность процесса ценностного самоопределения и становления системы ценностных ориентаций у студенческой молодежи. Подчеркнута важность проблемы психологической диагностики ценностных ориентаций современной молодежи. Рассмотрена роль ценностных ориентаций в формировании личности юношеского возраста. Осуществлено исследование и проанализировано реализация ценностных ориентаций личности в реальных условиях жизнедеятельности, описываются приоритеты и степени значимости ценностных ориентаций современной студенческой молодежи.*

***Ключевые слова:** развитие личности, ценностные ориентации, ценностное самоопределение, профессиональная деятельность, студенческая молодежь.*

***Summary.** The presented article deals with the problematics of the individual's value orientations.*

It has been noted that the fundamental changes which have taken place in the last decade in Ukrainian society require a reassessment of basic fundamental values. Under these conditions, value self-determination process among student youth, the formation of a value orientation system, which demonstrates an urgent need for the successful realization of future professional activity in the "human-human" patterns, requires special attention.

Human values and value orientation have always been one of the most important objects of study in Philosophy, Ethics, Sociology and Psychology, at all stages of their formation and development, as a separate branches of knowledge.

Being one of the elements of personality structure, value orientations play a decisive role not only in the regulation of behavior, but also in the formation of beliefs, world outlook, life path, especially during adolescence at the stage of the professional work activities' formation, in student years.

In order to study the target aspects of modern student emotional life orientations, we have selected the so-called method of "Diagnostics of the individual's real value orientation structure" by S.S. Bubnova. The advantage of this method is embodied in the direction of the questionnaire content to study the realization of value orientations of individuals in real life.

Under study purpose, there has been formed a group of 100 3rd year students, of the Humanities and Pedagogical faculties, by specialties "Psychology" and "Preschool education" at Mukachevo State University.

When comparing the results between students-psychologists and students-pedagogues, it has become obvious that there are significant differences. The most important study prerogative for students-psychologists is knowledge of new, help to others (altruistic orientation) and process of communication. While for the group of future preschool education pedagogues the most significant are the manifestation of love, desire to influence development and direct others.

The common trait of all study participants is their wish to help and compassion for others, high value of health; strive to adhere to a healthy lifestyle. This fact is extremely positive and directly related to the future professional activity of students, since such orientation is especially necessary for a successful realization of future professional activities in the "human-human" social pattern.

The conducted analysis allows us to conclude that the purposeful development and actualization of value orientations, as a component of professional strategy, is of great importance at stage of university professional training.

The development, formation and realization of personality and value sphere in particular, is of great interest for a number of people. Therefore, we consider the prospects of further research in studying the dynamics of students' value orientation in different years, including young specialists.

Key words: *personality development, value orientations, value self-determination, professional activity, student youth.*

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>